

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до практичних занять і самостійної роботи з курсу «Регіональна економіка» для
студентів напрямів підготовки: 6.030508 «Фінанси і кредит», 6.030510
«Товарознавство і торговельне підприємництво»

Затверджено
редакційно-видавничою радою
університету
протокол № 1 від 04.06.14 р.

Харків
НТУ «ХПІ»
2014

Методичні вказівки до практичних занять і самостійної роботи з курсу «Регіональна економіка» для студентів напрямів підготовки: 6.030508 «Фінанси і кредит», 6.030510 «Товарознавство і торговельне підприємництво» / Укл. Н.В. Ульянченко. – Харків: НТУ «ХПІ», 2014. – 64 с.

Укладач: Н.В. Ульянченко

Рецензент Р.Г. Майстро

Кафедра менеджменту ЗЕД та фінансів

ВСТУП

Дисципліна «Регіональна економіка» є нормативною економічною дисципліною і забезпечує оволодіння теоретичними і методологічними основами формування і функціонування економіки регіонів, уміннями проводити розрахунки стосовно аналізу сучасного стану використання природно-ресурсного, трудового потенціалу регіонів, визначення депресивних і слаборозвинутих регіонів країни, розвитку основних галузей, а також міжнародних економічних зв'язків і екологічних проблем регіонів, визначати основні напрями подальшого розвитку регіонів.

Мета вивчення дисципліни – формування знань про теоретичні і практичні засади територіальної організації продуктивних сил України, сучасного стану та напрямів регіонального розвитку економіки, а також екологічних знань, мислення та свідомості економістів.

У результаті вивчення дисципліни треба **знати**:

- 1) теоретичні і прикладні питання регіональної економіки і регіонального розвитку;
- 2) основні напрями раціонального й ефективного використання природних науково-виробничих та людських ресурсів регіонів країни, охорони навколишнього середовища;
- 3) принципи раціонального природокористування; поняття про екологічний моніторинг, екологічні норми і стандарти;
- 4) специфіку господарського механізму управління процесом природокористування та природоохоронними процесами.

Потрібно вміти:

- 1) аналізувати сучасний стан використання природно-ресурсного, трудового потенціалу регіонів;
- 2) визначати депресивні і слаборозвинуті регіони країни, стан розвитку основних галузей, а також міжнародних економічних зв'язків;
- 3) аналізувати екологічні проблеми регіонів, визначати основні напрями їх подальшого розвитку.

Методичні вказівки містять табличний і теоретичний матеріал, що досить ґрунтовно відображає положення дисципліни і дозволяє студенту як самостійно, так і під керівництвом викладача набути практичних навичок з дослідження основних питань по даній дисципліні.

ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ

Тематичний план дисципліни

(для студентів напрямів підготовки: 6.030508 «Фінанси і кредит», / 6.030510 «Товарознавство і торговельне підприємництво»)

Назва модуля, теми	Усього год.	У тому числі		
		лекції	практичні, семінарські	самостійна робота студентів
1	2	3	4	5
Модуль 1. Регіональна економіка				
1.1. Предмет, метод і завдання дисципліни «Регіональна економіка»	3	2	1/2	-
1.2. Закономірності, принципи і фактори розміщення продуктивних сил та формування економічних регіонів	8	2	1/2	6/4
1.3. Економічне районування та територіальна організація господарства	10	2	1/2	6/4
1.4. Регіони у системі територіального поділу праці	6	2	1/2	3
1.5. Суть, мета і завдання регіональної економічної політики	6	2	1/2	2
1.6. Механізм реалізації регіональної економічної політики	4	2	1/2	2
1.7. Господарський комплекс України, його структура і трансформація в ринкових умовах	10	2	1/2	4
1.8. Природний та ресурсно-трудова потенціал економіки України	10	2	1/2	6/4
1.9. Міжгалузеві господарські комплекси та регіональні особливості їх розвитку і розміщення	7	3	1/2	2
1.10. Економіка України як єдність регіональних соціально-економічних систем	8	2	-	4/2

Продовження таблиці

1	2	3	4	5
1.11. Економіка регіонів України, стан і перспективи розвитку	14	-	1/2	12/10
1.12. Міжнародні економічні зв'язки України та її інтеграція в європейські та інші світові структури	12	2	1/2	7
1.13. Сталий розвиток продуктивних сил України	10	1	1/2	8/6
Модуль 2. Екологія				
2.1. Наукові засади раціонального природокористування	8	2	-	4/2
2.2. Екологічний моніторинг і система екологічної інформації	8	2	1/2	4
2.3. Економічний механізм природокористування та охорони навколишнього середовища	6	1	1/2	4
2.4. Економічна і соціальна ефективність природоохоронної діяльності	6	2	1/2	3
2.5. Світовий досвід і міжнародне співробітництво у сфері охорони навколишнього середовища	8	-	-	8/2
Усього	144	32	16/32	96/80

ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ ЗА МОДУЛЯМИ І ТЕМАМИ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Тема 1. Предмет, метод і завдання дисципліни «Регіональна економіка»

Предмет і завдання курсу регіональна економіка. Сутність понять «продуктивні сили» та «розміщення продуктивних сил» і їх складові. Зв'язок дисципліни з іншими навчальними дисциплінами. Діалектика – методологія науки «Регіональна економіка». Індуктивний метод і загальні принципи його застосування в обґрунтуванні і формуванні економічних принципів, теорій, методик, узагальнень, наукових рекомендацій. Дедуктивний метод і його роль у дослідженні економіки підприємств. Використання результатів індукції і дедукції для вироблення ефективної економічної політики. Загальна характеристика конкретних методів дослідження економіки підприємств: економіко-статистичного, монографічного, розрахунково-конструктивного, балансового, нормативного, економіко-математичного, експериментального, абстрактно-логічного. Завдання науки та завдання курсу «Регіональна економіка».

Тема 2. Закономірності, принципи і фактори розміщення продуктивних сил та формування економічних регіонів. Поняття закону та закономірності. Основні закономірності розміщення продуктивних сил: соціальної спрямованості розвитку продуктивних сил, раціонального розміщення виробництва, плановірності РПС, пропорційного РПС, комплексного розвитку і розміщення продуктивних сил, територіального поділу праці, територіальної концентрації РПС, економічної цілісності регіону, глобалізації та регіоналізації розміщення і РПС. Найважливіші принципи РПС: раціонального розміщення виробництва, комплексного розміщення виробництва, збалансованості і пропорційності розміщення виробництва, внутрішньодержавного та міжнародного територіального поділу праці, збереження екологічної рівноваги, обмеженого централізму, вирівнювання рівнів економічного і соціального розвитку. Визначальна роль економічних і соціальних факторів у розміщенні виробництва. Природно-географічні фактори. Демографічні фактори. Техніко-економічні фактори. Транспортний фактор. Соціально-економічні фактори. Екологічний фактор.

Тема 3. Економічне районування і територіальна організація господарства. Економічне районування як науковий метод територіальної організації народного господарства. Поняття економічного району та його властивості. Основні районоутворювальні фактори. Принципи економічного районування. Економічне районування України: історія розвитку і сучасні погляди. Типи економічних районів. Галузеві та інтегральні економічні

райони. Територіальна структура виробничо-територіального комплексу економічного району. Прості, складні галузеві і складні інтегральні виробничо-територіальні утворення.

Тема 4. Регіони у системі територіального поділу праці. Територіальний поділ праці – основа формування економічних районів. Сутність і типи ТПП. Фактори, що впливають на ТПП. Спеціалізація економічних районів та методики її оцінки. Сутність понять «територіальна спеціалізація» і «внутрішньогалузева спеціалізація». Основні й додаткові показники визначення рівня спеціалізації економічного району.

Тема 5. Сутність, мета і завдання регіональної економічної політики. Сутність державної регіональної політики. Принципи державної регіональної економічної політики. Об'єкти і суб'єкти регіональної політики. Особливі суб'єкти державної регіональної економічної політики: депресивні, слаборозвинені та монопрофільні регіони. Основні цілі державної економічної політики Цілі в економічній, соціальній та екологічній сферах. Завдання державної регіональної економічної політики. Наукове обґрунтування регіонального розміщення продуктивних сил.

Тема 6. Механізм реалізації регіональної економічної політики. Поняття і сутність механізму реалізації державної регіональної економічної політики. Цільова організаційно-правова база реалізації регіональної економічної політики. Основні важелі та ключові елементи механізму реалізації регіональної економічної політики. Спеціальні (вільні) економічні зони – один із засобів реалізації регіональної економічної політики. Міжрегіональне і прикордонне співробітництво – інструменти реалізації регіональної економічної політики. Основні засади управління державним та комунальним сектором регіональної економіки.

Тема 7. Господарський комплекс України, його структура і трансформація в ринкових умовах. Економіка України як єдиний народногосподарський комплекс. Сутність народногосподарського комплексу. Єдиний економічний простір та його складові. Фактори формування єдиного народногосподарського комплексу. Територіальна і галузева структура народногосподарського комплексу. Структура економіки, її сутність і поняття. Пропорції, що характеризують структуру виробництва. Основні напрямки структурної перебудови економіки України. Регіональні особливості галузевої структури економіки. Реструктуризація регіональної економіки в умовах ринку.

Тема 8. Природний та ресурсно-трудова потенціал економіки України. Природно-ресурсний потенціал та його структура. Балансові, промислові,

геологічні та прогностні запаси сировини і палива (корисних копалин). Ресурсозбереження і його значення для розвитку народного господарства країни. Кількісна і якісна економічна оцінка природних ресурсів та природних умов. Характеристика природно-ресурсного потенціалу економічних районів. Населення і трудовий потенціал України.

Тема 9. Міжгалузеві господарські комплекси та регіональні особливості їх розвитку і розміщення. Міжгалузеві комплекси, їх сутність, структура та значення. Процеси інтеграції та підвищення ролі регіонів. Динаміка та ефективність структурної трансформації економіки.

Тема 10. Економіка України як єдність регіональних соціально-економічних систем. Сутність поняття «регіон». Основні трактування терміна. Основні передумови регіонального економічного розвитку: рівень розвитку форм суспільної організації виробництва як прояву територіального поділу праці; природно- та трудовресурсний потенціал; виробничий потенціал; рівень розвитку соціальної інфраструктури. Економічна система регіону як ланка єдиного господарського комплексу.

Тема 11. Економіка регіонів України, стан та перспективи її розвитку. Сучасний стан розвитку та екологічні проблеми економічних районів України: Східного, Донецького, Придніпровського, Центрального, Причорноморського, Подільського, Карпатського, Поліського.

Тема 12. Міжнародні економічні зв'язки України та її інтеграція в європейські та інші світові структури. Сутність міжнародного поділу праці. Типи міжнародного ТПП. Соціально-економічна типологія країн. Типи міжнародних монополій. Економічна інтеграція. Економічні союзи. Форми зовнішньоекономічної діяльності: торгівля, кредитування, науково-технічна співпраця, створення спільних підприємств, реалізація проектів на компенсаційній основі, культурна співпраця, туризм.

Тема 13. Сталий розвиток продуктивних сил України. Поняття сталого розвитку. Еволюція економічних концепцій розвитку. Цілі та принципи сталого розвитку. Сталий економічний розвиток. Фактори економічного зростання. Критерії сталого розвитку на тривалу перспективу. Техногенна концепція розвитку, концепції сильної та слабкої сталості. Типи інтегрованих показників сталого розвитку. Концепція та програма сталого розвитку України.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ЕКОЛОГІЯ

Тема 1. Наукові засади раціонального природокористування. Еволюція економічних принципів природокористування. Існуючі принципи господарювання. Еколого-економічні засади раціонального природо-користування. Сутність раціонального природокористування. Відходи виробництва та відходи споживання. Сутність і значення ресурсоощадних технологій. Перспективні напрями раціонального природокористування. Напрямки екологічної політики.

Тема 2. Екологічний моніторинг і система екологічної інформації. Сутність екологічного моніторингу. Завдання та функції системи моніторингу. Сутність екологічної безпеки. Організація служб охорони навколишнього природного середовища і система екологічної інформації. Стан навколишнього природного середовища в Україні. Сучасний стан водних, земельних ресурсів, атмосферного повітря. Утворення і поводження з відходами.

Тема 3. Економічний механізм природокористування та охорони навколишнього середовища. Економічний механізм управління природоохоронною діяльністю. Особливості реалізації державної екологічної політики на трьох рівнях управління: державному, регіональному та місцевому. Економічний механізм охорони природного навколишнього середовища механізми адміністративного впливу; механізм економічного стимулювання. Екологічна оцінка господарської діяльності як інструмент екополітики. Системи екологічної оцінки та їх принципи.

Тема 4. Економічна і соціальна ефективність природоохоронної діяльності. Державна програма охорони навколишнього природного середовища. Стратегічні напрями розвитку галузей народного господарства та забезпечення охорони природно-ресурсного потенціалу. Ефективність заходів з охорони навколишнього природного середовища. Основні ознаки та мета природоохоронних заходів. Оцінка ефективності природоохоронних заходів за соціальними, економічними та еколого-економічними результатами.

Тема 5. Світовий досвід і міжнародне співробітництво у сфері охорони навколишнього середовища. Особливості регулювання і планування природоохоронної діяльності в зарубіжних країнах. Досвід зарубіжних країн у сфері охорони навколишнього середовища. Міжнародне співробітництво: необхідність, напрямки, документальне оформлення. Участь України у міжнародному екологічному співробітництві.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Практичне заняття 1

Сучасний стан розвитку економіки регіонів України

З погляду формування регіональної економічної політики головними проблемами є те, що регіони слабозрозвинуті (відсталі) регіони, депресивні регіони, прикордонні регіони (області).

Слабозрозвинуті регіони традиційно мають низький рівень життя порівняно з більшістю регіонів країни. Регіони цієї групи перебувають у стані застою. Для них характерні слабозрозвинуті галузева структура, науково-технічний потенціал, соціальна сфера, політичні, етнічні та екологічні проблеми. Виробництво ВВП на душу населення менше 50 % від середнього по країні, такий самий розмір грошових доходів. В основному такі регіони розміщені на периферії.

Депресивні регіони – це локальні утворення, в яких з економічних, політичних, соціальних, екологічних та інші причин перестають діяти стимули саморозвитку. Тут немає підстав розраховувати на самостійний вихід із кризової ситуації. Депресивними треба вважати регіони, в межах яких темпи спаду виробництва, рівня життя, зростання негативних тенденцій у сфері зайнятості, демографії, соціальних послуг тощо вищі за макрорегіональні і загальнодержавні. Ці райони могли втратити своє економічне значення в результаті різних причин: зменшення попиту на промислову продукцію, зниження конкурентоспроможності, вичерпання мінерально-сировинних ресурсів, погіршення геологічних умов тощо.

Особливістю репресивності територій є зменшення чисельності населення, яке нині відбувається фактично у всіх поселеннях України.

Прикордонні регіони відіграють важливу роль у гарантуванні безпеки, міжнародного співробітництва та організації прикордонної торгівлі. Поняття «прикордонний регіон» означає, що територія, яка до нього належить, перебуває під впливом державного кордону. Проблемність (перспективність) прикордонних регіонів визначається в основному особливістю і характером сусідства. Якщо немає можливостей для масштабного співробітництва, то ці регіони стають периферійними і, відповідно, відстають від інших в економічному розвитку.

Користуючись даними і розрахунками проведеними в таблицях 1.1 – 1.3, та на підставі інших джерел інформації визначити, чи є в Україні відсталі та депресивні регіони (навести аналіз). Поряд із цим необхідно вказати, до яких економічних районів належать визначені відсталі та депресивні регіони (області).

Таблиця 1.1 – Виробництво ВВП на душу населення

Регіон, область, місто	грн			%			%		
	20__ р.	20__р	20__ р	20__ р	20__ р	20__ р	20__ р	20__ р	20__ р
Україна				100,0	100,0	100,0	100,0		
АР Крим							100,0		
Вінницька							100,0		
Волинська							100,0		
Дніпропет- ровська							100,0		
Донецька							100,0		
Житомирська							100,0		
Закарпатська							100,0		
Запорізька							100,0		
Ів.- Франківська							100,0		
Київська							100,0		
Кіровоградська							100,0		
Луганська							100,0		
Львівська							100,0		
Миколаївська							100,0		
Одеська							100,0		
Полтавська							100,0		
Рівненська							100,0		
Сумська							100,0		
Тернопільська							100,0		
Харківська							100,0		
Херсонська							100,0		
Хмельницька							100,0		
Черкаська							100,0		
Чернівецька							100,0		
Чернігівська							100,0		
м.Київ							100,0		
м.Севастополь							100,0		

Таблиця 1.2 - Заробітна плата на одного штатного працівника

Регіон, область, місто	грн			%			%		
	20__ р	20__ р	20__ р	20__ р	20__ р	20__ р	20__ р	20__ р	20__ р
Україна				100,0	100,0	100,0	100,0		
АР Крим							100,0		
Вінницька							100,0		
Волинська							100,0		
Дніпропет- ровська							100,0		
Донецька							100,0		
Житомирська							100,0		
Закарпатська							100,0		
Запорізька							100,0		
Ів.-Франківська							100,0		
Київська							100,0		
Кіровоградська							100,0		
Луганська							100,0		
Львівська							100,0		
Миколаївська							100,0		
Одеська							100,0		
Полтавська							100,0		
Рівненська							100,0		
Сумська							100,0		
Тернопільська							100,0		
Харківська							100,0		
Херсонська							100,0		
Хмельницька							100,0		
Черкаська							100,0		
Чернівецька							100,0		
Чернігівська							100,0		
м.Київ							100,0		
м.Севастополь							100,0		

Таблиця 1.3 – Інвестиції в основний капітал на одну особу за регіонами

Регіон, область, місто	грн			%			%		
	20__ р	20__ р	20__ р	20__ р	20__ р	20__ р	20__ р	20__ р	20__ р
Україна				100,0	100,0	100,0	100,0		
АР Крим							100,0		
Вінницька							100,0		
Волинська							100,0		
Дніпропет- ровська							100,0		
Донецька							100,0		
Житомирська							100,0		
Закарпатська							100,0		
Запорізька							100,0		
Ів.- Франківська							100,0		
Київська							100,0		
Кіровоград- ська							100,0		
Луганська							100,0		
Львівська							100,0		
Миколаївська							100,0		
Одеська							100,0		
Полтавська							100,0		
Рівненська							100,0		
Сумська							100,0		
Тернопільська							100,0		
Харківська							100,0		
Херсонська							100,0		
Хмельницька							100,0		
Черкаська							100,0		
Чернівецька							100,0		
Чернігівська							100,0		
м. Київ							100,0		
м. Севастополь							100,0		

Також слід зазначити прикордонні області України і визначити рівень та проблеми їхнього розвитку.

Практичне заняття 2

Природно-ресурсний потенціал України

Основою для оцінки природно-ресурсного потенціалу, його структури, забезпеченості ним є нижченаведені дані (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Потенціал природних ресурсів України

Країна, регіон, область	Площа, тис. км ²	Потенціал ресурсів, млрд грн						
		мінеральних	земельних	водних	лісових	рекреаційних	фауністичних	сумарний
Україна								
АР Крим	26,1	321,0	618,3	1251,1	57,1	950	9,05	
Вінницька	26,5	4,06	187,6	1535,3	68,8	99,2	9,22	
Волинська	20,1	8,7	164,6	503,9	148,3	84,0	3,73	
Дніпропетровська	31,9	4051,2	281,0	1254,8	20,2	252,8	21,1	
Донецька	26,5	4807,9	320,1	1110,1	29,0	331,9	8,17	
Житомирська	29,8	86,0	249,7	939,0	197,8	87,8	10,31	
Закарпатська	12,8	40,6	418,2	257,2	231,7	379,6	1,08	
Запорізька	27,2	429,7	422,5	1048,0	13,9	178,9	13,79	
Ів. -Франківська	13,9	90,4	406,2	294,2	214,9	212,0	1,61	
Київська	28,1	81,1	265,1	1278,6	118,8	395,4	10,98	
Кіровоградська	24,6	177,2	195,1	1155,3	26,1	78,6	10,19	
Луганська	26,7	3498,4	321,4	655,6	40,2	216,8	9,04	
Львівська	21,8	458,1	460,7	594,1	224,9	290,1	3,56	
Миколаївська	24,6	44,6	366,0	1050,2	7,1	92,2	15,2	
Одеська	33,3	36,5	222,6	1437,4	26,1	270,4	9,6	
Полтавська	28,8	217,6	210,5	1301,2	56,2	103,4	21,86	
Рівненська	20,1	47,5	156,2	522,5	153,3	63,2	7,12	
Сумська	23,8	48,5	227,4	932,1	109,0	95,3	15,36	
Тернопільська	13,8	14,1	154,7	852,0	53,0	61,3	1,76	
Харківська	31,4	326,5	264,8	1265,1	90,2	354,5	14,25	
Херсонська	28,5	25,6	359,3	1059,3	15,9	100,9	18,65	
Хмельницька	20,6	50,1	198,3	1045,9	54,7	86,3	5,21	
Черкаська	20,9	94,3	204,9	1092,2	74,1	133,9	14,47	
Чернівецька	8,1	35,5	125,4	342,8	86,1	94,1	1,47	
Чернігівська	31,9	212,8	254,7	1168,4	132,4	188,8	18,94	

Використавши наведені дані, необхідно:

1) розрахувати сумарний природно-ресурсний потенціал та його структуру в розрізі областей. Відомості подати в табл. 2.2.

Таблиця 2.2 – Структура природно-ресурсного потенціалу, %

Країна, регіон, область	Потенціал ресурсів, млрд грн							Ресурсо- забезпече- ність, млн грн/ км ²
	міне- ральних	земель- них	вод- них	лісо- вих	рекреа- ційних	фауніс- тичних	сумар- ний	
Україна								
АР Крим							100,0	
Вінницька							100,0	
Волинська							100,0	
Дніпропет- ровська							100,0	
Донецька							100,0	
Житомирська							100,0	
Закарпатська							100,0	
Запорізька							100,0	
Ів.-Франківська							100,0	
Київська							100,0	
Кіровоградська							100,0	
Луганська							100,0	
Львівська							100,0	
Миколаївська							100,0	
Одеська							100,0	
Полтавська							100,0	
Рівненська							100,0	
Сумська							100,0	
Тернопільська							100,0	
Харківська							100,0	
Херсонська							100,0	
Хмельницька							100,0	
Черкаська							100,0	
Чернівецька							100,0	
Чернігівська							100,0	

2) розрахувати ресурсозабезпеченість (вартість сумарного потенціалу, яка припадає на 1 км² загальної території області) областей і виділити області з найбільшим і найменшим природно-ресурсним потенціалом і окремими видами ресурсів;

3) виділити області з приблизно подібною структурою природно-ресурсного потенціалу;

4) дати загальну оцінку ресурсозабезпеченості областей.

На основі проведеного аналізу слід дати коротку письмову характеристику сучасного стану природно-ресурсного потенціалу України і областей, звернувши увагу на наявні відмінності між областями.

На основі даних табл. 2.1 необхідно також розрахувати:

сумарний природно-ресурсний потенціал та його структуру в регіонах за чотирма варіантами економічного районування України;

1) ресурсозабезпеченість економічних районів за чотирма варіантами економічного районування України.

Нижче наведено чотири варіанти економічного районування з переліком районів (регіонів) та областей, які до них входять (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Ресурсний потенціал запропонованих варіантів економічного районування України

Регіон, область	Потенціал ресурсів, млрд грн						сумар- ний
	міне- ральних	земель- них	водних	лісо- вих	рекреа- ційних	фауніс- тичних	
1	2	3	4	5	6	7	8
Варіант 1							
I. Донецький							
1. Донецька							
2. Луганська							
II. Придніпровський							
1. Дніпропетровська							
2. Запорізька							
III. Північно-Східний							
1. Полтавська							
2. Сумська							
3. Харківська							
IV. Центрально-Подільський							
1. Київська							
2. Житомирська							
3. Чернігівська							
V. Причорноморський							
1. АР Крим							
2. Херсонська							
3. Миколаївська							
4. Одеська							
VI. Карпатський							
1. Львівська							
2. Ів.-Франківська							
3. Закарпатська							
4. Чернівецька							
VII. Подільський							
1. Тернопільська							
2. Хмельницька							
3. Вінницька							
VIII. Центрально-Український							
1. Черкаська							
2. Кіровоградська							

1	2	3	4	5	6	7	8
ІХ. Західно-Поліський							
1. Волинська							
2. Рівненська							
Варіант 2							
І. Центральний							
1. Київська							
2. Житомирська							
3. Чернігівська							
4. Вінницька							
5. Черкаська							
ІІ. Західний							
1. Волинська							
2. Рівненська							
3. Львівська							
4. Тернопільська							
5. Хмельницька							
6. Ів.-Франківська							
7. Закарпатська							
8. Чернівецька							
ІІІ. Північно-Східний							
1. Полтавська							
2. Сумська							
3. Харківська							
ІV. Східний							
1. Донецька							
2. Луганська							
V. Центральнo- Східний							
1. Дніпропетровська							
2. Запорізька							
3. Кіровоградська							
VI. Південний							
1. АР Крим							
2. Херсонська							
3. Миколаївська							
4. Одеська							
Варіант 3							
І. Центральнo-Український							
1. Київська							
2. Житомирська							
3. Чернігівська							
4. Черкаська							
5. Кіровоградська							
ІІ. Донбас та Нижнє Придніпров'я							
1. Донецька							

1	2	3	4	5	6	7	8
2. Луганська							
3. Дніпропетровська							
4. Запорізька							
III. Слобідська Україна							
1. Полтавська							
2. Сумська							
3. Харківська							
IV. Причорноморський							
1. АР Крим							
2. Херсонська							
3. Миколаївська							
4. Одеська							
V. Західноукраїнський							
1. Волинська							
2. Рівненська							
3. Львівська							
4. Тернопільська							
5. Хмельницька							
6. Вінницька							
7. Ів.-Франківська							
8. Закарпатська							
9. Чернівецька							
Варіант 4							
I. Донецький							
1. Донецька							
2. Луганська							
II. Придніпровський							
1. Дніпропетровська							
2. Запорізька							
3. Кіровоградська							
III. Східний							
1. Полтавська							
2. Сумська							
3. Харківська							
IV. Центральний							
1. Київська							
2. Черкаська							
V. Поліський							
1. Волинська							
2. Рівненська							
3. Житомирська							
4. Чернігівська							
VI. Подільський							
1. Вінницька							

Продовження табл. 2.3							
1	2	3	4	5	6	7	8
2. Тернопільська							
3. Хмельницька							
VII. Причорноморський							
1. АР Крим							
2. Миколаївська							
3. Одеська							
4. Херсонська							
VIII. Карпатський							
1. Львівська							
2. Закарпатська							
3. Ів.-Франківська							
4. Чернівецька							

Таблиця 2.4 – Розрахунок ресурсозабезпеченості економічних районів згідно з варіантами економічного районування України

Регіон (економічний район)	Сумарний ресурсний потенціал, млрд грн	Площа, тис. км ²	Ресурсозабезпеченість, млн грн /км ²
1	2	3	4
Варіант 1			
I. Донецький			
II. Придніпровський			
III. Північно-Східний			
IV. Центрально-Подільський			
V. Причорноморський			
VI. Карпатський			
VII. Подільський			
VIII. Центрально-Український			
IX. Західно-Поліський			
Варіант 2			
I. Центральний			
II. Західний			
III. Північно-Східний			
IV. Східний			
V. Центрально-Східний			
VI. Південний			
Варіант 3			
I. Центрально-Український			
II. Донбас та Нижнє Придніпров'я			
III. Слобідська Україна			
IV. Причорноморський			
V. Західноукраїнський			

Продовження табл. 2.4			
1	2	3	4
Варіант 4			
I. Донецький			
II. Придніпровський			
III. Східний			
IV. Центральний			
V. Поліський			
VI. Подільський			
VII. Причорноморський			
IX. Карпатський			

Практичне заняття 3

Оцінка розміщення населення та трудових ресурсів України

Розвиток продуктивних сил, економіки країни можливий за умови наявності відповідної чисельності населення, яке виробляє товари і послуги, необхідні для себе та життя суспільства. Тому необхідно аналізувати демографічні передумови розміщення продуктивних сил, тобто слід враховувати динаміку чисельності населення, його статеву-вікову структуру, міграцію, відтворення та інші показники.

Проаналізуйте динаміку чисельності населення України, назвіть причини, які зумовили різкі зміни в ній за окремі роки (табл. 3.1).

Таблиця 3.1 – Динаміка чисельності всього населення України
станом на 1 січня

Рік	Млн осіб	Тє ж, %	(+), (-) проти попереднього року, млн осіб
1913	35,2	100,0	
1920	26,4		
1939	40,5		
1950	36,6		
1970	47,1		
1979	49,8		
1989	51,7		
2000	49,7		
2001	48,9		
2002	48,5		
2003	48,0		
2004	47,6		
2005	47,3		
2006	46,9		
2007	46,6		
2008	46,4		
2009	46,1		
2010			
2011			
2012			
2013			
2014			

Таблиця 3.2 – Усе населення України станом на 1 січня 20__р.

Регіон, область, місто	Усього населення, тис. осіб	У т.ч.		Площа території, тис. км ²	Густина населення, осіб./км ²	Частка міських жителів, %	Частка сільських жителів, %
		міське	сільське				
АР Крим				26,1			
Вінницька				26,5			
Волинська				20,1			
Дніпропетровська				31,9			
Донецька				26,5			
Житомирська				29,8			
Закарпатська				12,8			
Запорізька				27,2			
Ів.-Франківська				13,9			
Київська				28,1			
Кіровоградська				24,6			
Луганська				26,7			
Львівська				21,8			
Миколаївська				24,6			
Одеська				33,3			
Полтавська				28,8			
Рівненська				20,1			
Сумська				23,8			
Тернопільська				13,8			
Харківська				31,4			
Херсонська				28,5			
Хмельницька				20,6			
Черкаська				20,9			
Чернівецька				8,1			
Чернігівська				31,9			
м. Київ				0,8			
м. Севастополь ¹				0,9			
Україна				603,5			

¹ Включаючи м. Інкерман, смт. Кача і сільські ради, підпорядковані міській раді.

Таблиця 3.2 – Природний рух населення у 20__ - 20__ рр., осіб

Регіон, область, місто, країна	20__ р.			20__ р.		
	Народжені	Померлі	Природ- ний приріст	Народжені	Померлі	Природ- ний приріст
АР Крим						
Вінницька						
Волинська						
Дніпропетровська						
Донецька						
Житомирська						
Закарпатська						
Запорізька						
Ів.-Франківська						
Київська						
Кіровоградська						
Луганська						
Львівська						
Миколаївська						
Одеська						
Полтавська						
Рівненська						
Сумська						
Тернопільська						
Харківська						
Херсонська						
Хмельницька						
Черкаська						
Чернівецька						
Чернігівська						
м. Київ						
м. Севастополь						
Україна						

Таблиця 3.4 – Коефіцієнти народжуваності, смертності і природного приросту населення в 20__ р. на 100 осіб наявного населення

Регіон, область, місто, країна	Кількість народжених			Кількість померлих			Природний приріст		
	усього	у містах	у селах	усього	у містах	у селах	усього	у містах	у селах
АР Крим									
Вінницька									
Волинська									
Дніпропетровська									
Донецька									
Житомирська									
Закарпатська									
Запорізька									
Ів. Франківська									
Київська									
Кіровоградська									
Луганська									
Львівська									
Миколаївська									
Одеська									
Полтавська									
Рівненська									
Сумська									
Тернопільська									
Харківська									
Херсонська									
Хмельницька									
Черкаська									
Чернівецька									
Чернігівська									
м. Київ									
м. Севастополь									
Україна									

Використовуючи дані табл. 3.2 – 3.4, розрахуйте і дайте оцінку таких показників:

- а) густота населення;
- б) частка міського населення в загальній його кількості;
- в) природний приріст населення (табл. 2-4);

Проаналізуйте відмінність між областями країни за:

- 1) густотою населення;
- 2) часткою міського населення;
- 3) природним приростом населення.

Дайте статеву-вікову характеристику населення України та тенденцій її зміни, а також співвідношення чоловіків і жінок (табл. 3.5 – 3.7). Назвіть причини відмінностей у статеву-віковій структурі населення областей та співвідношенні чоловіків і жінок.

Проаналізуйте регіональні особливості статеву-вікової структури населення України та вкажіть області з найбільш сприятливою структурою населення.

Вкажіть області з найвищою часткою працездатного населення і причини, які це зумовили.

Таблиця 3.5 – Динаміка статевуї структури постійного населення України станом на 1 січня

Рік	Тис. осіб			%		
	Всього	У т.ч.		Всього	У т.ч.	
		чоловіки	жінки		чоловіки	жінки
1990	51556,5	23826,2		100,0		
1995	51300,4	23792,3		100,0		
1996	50874,1	23591,6		100,0		
1997	50400,0	23366,2		100,0		
1998	49973,5	23163,5		100,0		
1999	49544,8	22963,4		100,0		
2000	49115,0	22754,7		100,0		
2001	48663,6	22530,4		100,0		
2002	48240,9	22316,3		100,0		
2003	47823,1	22112,5		100,0		
2004	47442,1	21926,8		100,0		
2005	47100,5	21754,0		100,0		
2006	46749,2	21574,7		100,0		
2007	46465,7	21434,7		100,0		
2008	46192,3	21297,7		100,0		
2009	45963,4	21185,0		100,0		

Таблиця 3.6 – Постійне населення України за статями, осіб,
станом на 1 січня

Регіон, область, країна	2008 р.		20__ р.		Припадає на 1000 жінок /чоловіків	
	чоловіки	жінки	чоловіки	жінки	2008	20__
АР Крим	897735	1064582				
Вінницька	761262	903870				
Волинська	484982	548726				
Дніпропетровська	1551201	1843888				
Донецька	2056032	2470001				
Житомирська	604044	702175				
Закарпатська	594078	645695				
Запорізька	835442	996657				
Ів.-Франківська	650097	729780				
Київська	797797	933693				
Кіровоградська	472172	561153				
Луганська	1074092	1276657				
Львівська	1201050	1340359				
Миколаївська	555166	647679				
Одеська	1115397	1268271				
Полтавська	693743	823321				
Рівненська	543815	607115				
Сумська	544262	650366				
Тернопільська	508373	586994				
Харківська	1275394	1504889				
Херсонська	512211	593859				
Хмельницька	621189	725951				
Черкаська	596793	715068				
Чернівецька	421617	479845				
Чернігівська	509571	617786				
Україна	21297678	24894631				

Таблиця 3.7 – Основні вікові групи постійного населення України станом на 1 січня 20__ р.

Регіон, область, країна	К-сть населення, осіб	У тому числі у віці			До загальної кількості, %		
		молодшому за працездатний	працездатному	старшому за працездатний	молодшому за працездатний	працездатному	старшому за працездатний
АР Крим							
Вінницька							
Волинська							
Дніпропетровська							
Донецька							
Житомирська							
Закарпатська							
Запорізька							
Ів.-Франківська							
Київська							
Кіровоградська							
Луганська							
Львівська							
Миколаївська							
Одеська							
Полтавська							
Рівненська							
Сумська							
Тернопільська							
Харківська							
Херсонська							
Хмельницька							
Черкаська							
Чернівецька							
Чернігівська							
м. Київ							
м. Севастополь							
Україна							

Дайте оцінку демографічної ситуації в Україні та в її областях і назвіть області з більш гострою демографічною ситуацією за роки, що аналізуються. Вкажіть основні причини погіршення демографічної ситуації.

Проаналізуйте структуру зайнятості населення в галузях народного господарства України (табл. 3.8) і зазначте тенденції її зміни за останні роки.

Таблиця 3.8 – Кількість і структура зайнятого населення за видами економічної діяльності

Показник	2007 р.		20__ р.		20__ р.	
	Усього, тис. осіб.	%	Усього, тис. осіб.	%	Усього, тис. осіб.	%
Усього зайнято	20904,7	100,0		100,0		100,0
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	3468,1					
Промисловість	3973,0					
Будівництво	1030,2					
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку. Діяльність готелів та ресторанів	4564,4					
Транспорт і зв'язок	1451,9					
Фінансова діяльність	344,4					
Операції: з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	1134,7					
Державне управління	1036,4					
Освіта	1693,7					
Охорона здоров'я та соціальна допомога	1359,0					
Інші види економічної діяльності	848,9					

Виділіть галузі з найбільшою часткою працюючого населення і відзначте зміни, що відбулися в питомій вазі населення, зайнятого в окремих галузях за останні роки.

За даними табл. 3.9 дайте оцінку попиту і пропозиції робочої сили на ринку праці в Україні за останні роки.

Таблиця 3.9 – Попит і пропозиція робочої сили на ринку праці, тис. осіб

Регіон, область, країна	К-сть не зайнятих трудовою діяльністю, тис.			К-сть вільних робочих місць, тис.			Припадає на вільне робоче місце, осіб		
	20__	20__	20__	20__	20__	20__	20__	20__	20__
АР Кримська									
Вінницька									
Волинська									
Дніпропетровська									
Донецька									
Житомирська									
Закарпатська									
Запорізька									
Ів.-Франківська									
Київська									
Кіровоградська									
Луганська									
Львівська									
Миколаївська									
Одеська									
Полтавська									
Рівненська									
Сумська									
Тернопільська									
Харківська									
Херсонська									
Хмельницька									
Черкаська									
Чернівецька									
Чернігівська									
Україна									

Практичне заняття 4

Зовнішньоекономічні зв'язки України

До основних форм зовнішньоекономічної діяльності належать: торгівля, кредитування, науково-технічна співпраця, створення спільних підприємств, реалізація проектів на компенсаційній основі, культурна співпраця, туризм тощо.

Найбільш істотною характеристикою торгівлі є товарообіг — обіг товарів, який забезпечує рух товарних мас зі сфери виробництва до сфери споживання. Це сукупність актів купівлі та продажу товарів. Показниками міжнародного товарообігу є експорт і імпорт товарів. Для будь-якої країни дуже важливим є співвідношення суми експорту й імпорту зовнішньоторговельного сальдо. Воно має бути додатним, що дає змогу країні мати вільні кошти для розширення виробництва чи інвестування їх у своїй або чужій країні.

На основі даних табл. 4.1 слід розрахувати зовнішньоторговельне сальдо України в розрізі груп країн та континентів.

Таблиця 4.1 – Географічна структура експорту-імпорту товарів, млн. дол. США

Рік	Усього	Країни СНД	Інші країни світу	Європа	Країни ЄС	Азія	Африка	Америка	Австра-лія й Океанія	Невизначені країни
Експорт										
2000	14572,5	4497,5	10075,0	4680,2	4561,1	3437,9	731,5	1217,5	7,0	0,9
2005	34228,4	10730,6	23497,8	10881,4	10233,4	8377,4	2393,9	1831,2	13,7	0,2
2008	66954,4	23809,4	43145,0	19732,8	18129,5	15231,0	3902,4	4144,0	64,0	70,8
Імпорт										
2000	13956,0	8039,9	5916,1	4311,5	4039,3	832,0	136,4	581,4	54,7	0,1
2005	36136,3	17029,3	19107,0	12666,4	12191,9	4644,5	426,2	1265,5	103,9	0,5
2008	85535,3	33569,4	51965,9	30477,0	28868,4	15306,2	1559,1	4190,6	431,7	1,3
Сальдо										
2000										
2005										
2008										

На основі розрахунків і наведених даних слід охарактеризувати структуру і динаміку показників зовнішньої торгівлі України.

За даними табл. 4.2, 4.3 необхідно розрахувати структуру і вказати відмінності стосовно показників зовнішньої торгівлі товарами і послугами в розрізі регіонів України.

Таблиця 4.2 – Обсяги експорту-імпорту товарів в регіонах України за 20__ р.

Країна, регіон, область, місто	Експорт		Імпорт		Сальдо
	млн дол. США	у % до загального обсягу	млн дол. США	у % до загального обсягу	
Україна					
АР Крим					
Вінницька					
Волинська					
Дніпропетровська					
Донецька					
Житомирська					
Закарпатська					
Запорізька					
Ів.-Франківська					
Київська					
Кіровоградська					
Луганська					
Львівська					
Миколаївська					
Одеська					
Полтавська					
Рівненська					
Сумська					
Тернопільська					
Харківська					
Херсонська					
Хмельницька					
Черкаська					
Чернівецька					
Чернігівська					
м. Київ					
м. Севастополь					

Таблиця 4.3 – Обсяги експорту-імпорту послуг в регіонах України за 20__ р.

Країна, регіон, область, місто	Експорт		Імпорт		Сальдо
	тис. дол. США	у % до загального обсягу	тис. дол. США	у % до загального обсягу	
Україна					
АР Крим					
Вінницька					
Волинська					
Дніпропетровська					
Донецька					
Житомирська					
Закарпатська					
Запорізька					
Ів.-Франківська					
Київська					
Кіровоградська					
Луганська					
Львівська					
Миколаївська					
Одеська					
Полтавська					
Рівненська					
Сумська					
Тернопільська					
Харківська					
Херсонська					
Хмельницька					
Черкаська					
Чернівецька					
Чернігівська					
Київ					
Севастополь					

Світова практика свідчить, що без широкого залучення іноземного капіталу неможливо провести структурну перебудову економіки, скоротити технічну і технологічну відсталість народного господарства, домогтися конкурентоспроможності вітчизняної продукції на світовому ринку.

У світовій практиці під іноземними інвестиціями розуміють вкладення за кордоном, які передбачають тією чи іншою мірою контроль інвестора за об'єктом, в який вони вкладені.

Іноземне інвестування здійснюється у двох напрямках: вивезення капіталу та залучення іноземних інвестицій.

До факторів, які обумовлюють вивезення капіталу з країни належить:

- рівень розвитку внутрішнього ринку, за якого вигідно розміщувати капітали за кордоном (насичення ринку товарами; посилення тиску конкурентів; зростання залежності від посередницької торгівлі; зростання зборів, що пов'язані із захистом навколишнього середовища; труднощі у дотриманні соціального законодавства);

- подолання залежності від внутрішнього ринку, сезонних коливань попиту і розсіювання ризиків шляхом завоювання закордонних ринків;

- скорочення витрат виробництва за рахунок кращого використання виробничих потужностей;

- використання державних програм сприяння, які діють у своїй країні чи за кордоном;

- компенсація коливань валютного курсу шляхом організації паралельного виробництва і збуту у відповідних країнах;

- потребою у нових ринках збуту, сировини;

- формування певного рівня конкурентоспроможної економіки;

- міжнародний поділ праці;

- транснаціоналізація економіки;

- пошук стабільних умов застосування капіталів.

Необхідність залучення іноземних інвестицій виникає за таких обставин: обмеженість внутрішніх інвестиційних ресурсів; низька інвестиційна активність вітчизняних інвесторів; необхідність забезпечення разом з інвестиціями нової техніки і технології; бажання створити конкурентоспроможну економіку та освоїти світові ринки; потреби в модернізації соціальної інфраструктури суспільства.

На основі нижченаведених даних необхідно розрахувати і проаналізувати географічну структуру прямих іноземних інвестицій в Україну та інвестицій в економіки інших країн (табл. 4.4 – 4.5).

Таблиця 4.4 – Прямі іноземні інвестиції в Україну

Країна	Обсяги прямих інвестицій на 01.01.20__ р. (млн дол. США)	У % до підсумку
Усього		100,0
У тому числі		
Кіпр		
Німеччина		
Нідерланди		
Австрія		
Сполучене Королівство Великої Британії		
Російська Федерація		
Сполучені Штати Америки		
Віргінські Острови, Британські		
Швеція		
Франція		
Італія		
Швейцарія		
Польща		
Угорщина		
Інші країни		

Таблиця 4.5 – Прямі іноземні інвестиції з України в економіку країн світу

Країна	Обсяги прямих інвестицій на 01.01.20__ р. (млн дол. США)	У % до підсумку
Усього		100,0
У тому числі		
Кіпр		
Російська Федерація		
Польща		
Латвія		
Казахстан		
Молдова		
Грузія		
Панама		
Іспанія		
Віргінські Острови, Британські		
Сполучене Королівство Великої Британії		
Вірменія		

На основі даних табл. 4.6 слід провести аналіз регіональних особливостей залучення прямих іноземних інвестицій в Україну і інвестування в економіку інших країн.

Таблиця 4.6 – Прямі іноземні інвестиції за регіонами України на кінець 20__ р.

Регіон, область, місто	Прямі іноземні інвестиції в регіони		Прямі інвестиції з регіонів в економіку інших країн	
	тис. дол. США	у % до загального обсягу	тис. дол. США	у % до загального обсягу
Україна				
АР Крим				
Вінницька				
Волинська				
Дніпропетровська				
Донецька				
Житомирська				
Закарпатська				
Запорізька				
Ів.-Франківська				
Київська				
Кіровоградська				
Луганська				
Львівська				
Миколаївська				
Одеська				
Полтавська				
Рівненська				
Сумська				
Тернопільська				
Харківська				
Херсонська				
Хмельницька				
Черкаська				
Чернівецька				
Чернігівська				
Київ				
Севастополь				
Не розподілені за регіонами обсяги інвестицій				

Користуючись даними табл. 4.7, необхідно розрахувати галузеву структуру іноземних інвестицій Харківської області і виділити пріоритетні і малопривабливі галузі для іноземних інвестицій. При цьому слід запропонувати шляхи підвищення інвестиційної привабливості галузей, за якими обсяги залучення інвестицій є найнижчими.

Таблиця 4.7 – Прямі іноземні інвестиції в Харківську область за видами економічної діяльності у 20__ р.

Показники	Капітал на кінець року, тис. дол. США	Частка у загальному обсязі інвестицій, %
Усього		
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство		
Промисловість		
добувна промисловість		
переробна промисловість		
виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів		
легка промисловість		
целюлозно-паперове виробництво, видавнича діяльність		
хімічна та нафтохімічна промисловість		
виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції		
металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів		
машинобудування		
інші галузі промисловості		
виробництво та розподілення електроенергії, газу та води		
Будівництво		
Торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів і предметів особистого вжитку		
Діяльність готелів та ресторанів		
Діяльність транспорту і зв'язку		
Фінансова діяльність		
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг і надання послуг підприємцям		
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту		

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ЕКОЛОГІЯ

Практичне заняття 5

Вивчення стану навколишнього природного середовища в Україні

За умов сучасного розвитку регіональної економіки необхідно передбачити проведення певних заходів для збалансованого співвідношення людини, виробництва і природи. Збалансований розвиток є складною екологічною та соціально-економічною проблемою, яку треба розглядати цілісно. Загострення екологічних проблем ставить завдання щодо забезпечення механізмів адаптації економічної діяльності в регіонах та відтворювальних можливостей навколишнього середовища.

На підставі нижченаведених даних слід проаналізувати екологічну ситуацію в Україні та в її регіонах, виділити найбільш проблемні регіони і запропонувати шляхи поліпшення ситуації, що склалася.

Згідно з даними табл. 5.1, слід розрахувати і проаналізувати структуру й динаміку основних показників використання та охорони водних ресурсів.

Загальний забір води з природних водних джерел – обсяг вилучених водних ресурсів з природних водних об'єктів (уключаючи ріки, озера, моря і підземні горизонти). В загальний обсяг водозабору входять: шахтно-рудникові води, що отримуються при видобуванні корисних копалин, відкачуванні ґрунтових вод з будівельних котлованів та ін. Показник включає також обсяг забору транзитної води для подачі у великі канали, нецентралізований забір води населенням з колодязів, артезіанських свердловин, природних водойм і под. У цей показник не включається обсяг пропуску води через гідровузли для виробництва гідроелектроенергії, шлюзування суден, пропуску риби, підтримання судноплавних глибин та ін.

Споживання свіжої води – використання для задоволення потреб у воді всіх видів (поверхневих, підземних, пластових, шахтних, морських та ін.), забраних або одержаних з водозаборів, що належать підприємству, і з комунальних водопроводів та інших водогосподарчих систем. До складу водовикористання не включаються обсяги зворотного і послідовного (повторного) використання вод (за винятком води, що надійшла на відшкодування втрат у ці зворотні і послідовні водогосподарчі системи), а також колекторно-дренажні стоки.

Загальне водовідведення – обсяги води, скинутої у природні водні об'єкти, на рельєф місцевості, сільськогосподарські поля, поля зрошення тощо та переданої іншим водокористувачам.

Забруднені зворотні води – виробничі та побутові (комунальні) стоки (включаючи шахтні, рудникові, пластові, дренажні) з урахуванням залпових скидів, які надходять у поверхневі водні об'єкти без очищення або після недостатнього очищення і містять забруднювальні речовини в кількості, що призводить до порушення встановлених норм якості води у контрольному створі. До

них не входять обсяги стоків, що надходять на поля фільтрації, в накопичувачі, на рельєф місцевості і т.д.

Таблиця 5.1 – Динаміка основних показників використання та охорони водних ресурсів

Рік	Забрано води з природних водних об'єктів, млн м ³ *	Спожито свіжої води		Загальне відведення зворотних вод		У тому числі			
		млн м ³	%	млн м ³	%	забруднених		нормативно- очищених	
						млн м ³	%	млн м ³	%
1990	35615	30201		20261		3199		3318	
1991	34905	28206		19126		4291		2532	
1992	32461	26924		17872		4008		3207	
1993	24380	24521		16650		4652		2611	
1994	29499	23468		15869		4873		2075	
1995	25852	20338		14981		4652		1936	
1996	23477	18668		13998		4109		2304	
1997	21091	15623		12534		4233		1798	
1998	19027	13836		11040		4228		1644	
1999	19748	14285		11488		3920		1743	
2000	18282	12991		10964		3313		2100	
2001	17577	12168		10569		3008		2188	
2002	16299	11589		10005		2920		2111	
2003	15039	11034		9459		2948		1946	
2004	14694	9973		9065		3326		1492	
2005	15083	10188		8900		3444		1315	
2006	15327	10245		8824		3891		1304	
2007	16352	10995		8917		3854		1245	
2008	15729	10265		8655		2728		1357	

* включаючи морську воду, воду з підземних джерел та шахтно-кар'єрну воду.

Таблиця 5.2 – Динаміка викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря

Рік	Усього		У тому числі			
	тис. т	у % до попереднього року	стаціонарними джерелами	у % до попереднього року	пересувними джерелами*	у % до попереднього року
1990	15549,4	100,0	9439,1	100,0	6110,3	
1991	14315,4		8774,6		5540,8	
1992	12269,7		8632,9		3636,8	
1993	10015,0		7308,3		2706,7	
1994	8347,4		6201,4		2146,0	
1995	7483,5		5687,0		1796,5	
1996	6342,3		4763,8		1578,5	
1997	5966,2		4533,2		1433,0	
1998	6040,8		4156,3		1884,5	
1999	5853,4		4106,4		1747,0	
2000	5908,6		3959,4		1949,2	
2001	6049,5		4054,8		1994,7	
2002	6101,9		4075,0		2026,9	
2003	6191,3		4087,8		2103,5	
2004	6325,9		4151,9		2174,0	
2005	6615,6		4464,1		2151,5	
2006	7027,6		4822,2		2205,4	
2007	7380,0		4813,3		2566,7	
2008	7210,3		4524,9		2685,4	

* За 1990-2002 рр. відображаються дані по автомобільному транспорту; з 2003р. – по автомобільному, залізничному, авіаційному, водному транспорту; з 2007р. – по автомобільному, залізничному, авіаційному, водному транспорту та виробничій техніці.

Потужність очисних споруд – це максимальний обсяг зворотних вод, які можна очистити на очисних спорудах протягом звітного періоду. Нормативно-очищені зворотні води – стоки, які пройшли очищення на відповідних спорудах та відведення яких після очищення у водні об'єкти не призводить до порушення встановлених норм якості води в контрольному створі або пункті водокористування.

Поряд з групою показників стосовно водних ресурсів сучасна система екологічного моніторингу формує інформаційну базу і за такими групами показників, як атмосферне повітря, поводження з відходами I – III класів небезпеки.

Згідно з даними таблиці 5.2 – 5.4 слід розрахувати і проаналізувати показники динаміки і структури викидів шкідливих речовин в атмосферу в розрізі регіонів і видів діяльності. Слід виділити проблемні регіони і галузі та запропонувати шляхи поліпшення ситуації.

Викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел – загальна кількість забруднень, що надійшли в повітряний басейн від стаціонарних джерел викидів як після проходження пилогазоочисних установок в результаті неповного уловлення й очищення на організованих джерелах забруднення, так і без очищення від організованих і неорганізованих джерел забруднення. Сюди не включаються викиди шкідливих речовин у результаті ерозії ґрунтів (пилових бур), лісових пожеж і т.д.

Викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря від пересувних джерел - загальна кількість забруднень, що надійшли в повітряний басейн під час роботи двигунів автомобільного, авіаційного, залізничного, водного транспорту і виробничої техніки.

Викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел – загальна кількість забруднень, що надійшли в повітряний басейн від стаціонарних джерел викидів як після проходження пилогазоочисних установок у результаті неповного уловлення й очищення на організованих джерелах забруднення, так і без очищення від організованих і неорганізованих джерел забруднення. Сюди не включаються викиди шкідливих речовин в результаті ерозії ґрунтів (пилових бур), лісових пожеж і т.д.

Викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря від пересувних джерел - загальна кількість забруднень, що надійшли в повітряний басейн під час роботи двигунів автомобільного, авіаційного, залізничного, водного транспорту і виробничої техніки.

Користуючись даними табл. 5.5 і 5.6, слід розрахувати і проаналізувати динаміку показників утворення та поводження з відходами, розрахувати структуру проведення заходів щодо поводження з відходами (табл. 5.6). В аналізі слід зазначити, які заходи мають найбільшу питому вагу, а які – найменшу. За даними табл. 5.7 проаналізувати регіональні відмінності цих показників.

Таблиця 5.3 – Викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення за видами економічної діяльності у 20__ р.

Показник	К-сть підприємств, які мали викиди	Обсяги викидів шкідливих речовин		Обсяги викидів шкідливих речовин з розрахунку на 1 підп-ство, т
		тис. т	%	
Усього				
Сільське господарство, мисливство та пов'язані з ним послуги				
Лісове господарство та пов'язані з ним послуги				
Рибальство, рибництво				
Добувна промисловість				
добування паливно-енергетичних корисних копалин				
добування корисних копалин, крім паливно-енергетичних				
Переробна промисловість				
виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів				
виробництво коксу, продуктів нафтопереробки				
хімічна та нафтохімічна промисловість				
виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції				
металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів				
виробництво машин та устаткування				
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води				
Будівництво				
Діяльність транспорту і зв'язку				
Інші види діяльності				

Таблиця 5.4 – Викиди шкідливих речовин та діоксиду вуглецю в атмосферне повітря у 20__ р. в регіонах

Регіон, область	Обсяги шкідливих викидів					Крім того, викиди діоксиду вуглецю				
	Усього, тис. т	у тому числі				Усьо- го, млн т	у тому числі			
		стаціонарними джерелами		пересувними джерелами*			стаціонарними джерелами		пересувними джерелами ¹	
		тис. т	%	тис. т	%		тис. т	%	тис. т	%
Україна										
АР Крим										
Вінницька										
Волинська										
Дніпропетровська										
Донецька										
Житомирська										
Закарпатська										
Запорізька										
Івано-Франківська										
Київська										
Кіровоградська										
Луганська										
Львівська										
Миколаївська										
Одеська										
Полтавська										
Рівненська										
Сумська										
Тернопільська										
Харківська										
Херсонська										
Хмельницька										
Черкаська										
Чернівецька										
Чернігівська										

* Ураховані викиди від автомобільного, залізничного, авіаційного, водного транспорту та виробничої техніки.

Таблиця 5.5 – Динаміка основних показників утворення та поводження з відходами I-III класів небезпеки

Рік	Утворилося		Утилізовано		Знешкоджено (знищено)		Видалено (захоронено)	
	тис. т	у % до попереднього року	тис. т	у % до попереднього року	тис. т	у % до попереднього року	тис. т	у % до попереднього року
1994	4955,8	100,0	1047,0	100,0	1086,1	100,0	1244,4	100,0
1995	3562,9		1576,9		338,8		1232,3	
1996	3150,9		1357,8		212,8		1262,9	
1997	3161,4		1559,6		235,3		1392,7	
1998	2454,1		1497,8		162,4		668,9	
1999	2820,4		1070,5		67,7		885,4	
2000	2613,2		1280,9		95,3		760,6	
2001	2543,3		2170,1		121,9		640,0	
2002	1728,8		1310,8		390,4		726,9	
2003	2436,8		802,0		382,2		931,7	
2004	2420,3		689,4		150,7		1102,8	
2005	2411,8		811,3		123,5		948,5	
2006	2370,9		790,0		120,0		1057,0	
2007	2585,2		995,4		75,4		990,6	
2008	2301,2		894,8		56,3		1066,3	

Таблиця 5.6 – Структура проведення заходів щодо поводження з відходами I-III класів небезпеки

Рік	Утворилося, %	Утилізовано, %	Знешкоджено (знищено), %	Видалено (захоронено), %
1994	100,0			
1995	100,0			
1996	100,0			
1997	100,0			
1998	100,0			
1999	100,0			
2000	100,0			
2001	100,0			
2002	100,0			
2003	100,0			
2004	100,0			
2005	100,0			
2006	100,0			
2007	100,0			
2008	100,0			

Таблиця 5.7 – Основні показники поводження з відходами I-III класів небезпеки у 20__ р. у регіонах

Країна, регіон, область, місто	Утворилося, тис. т	Утилізовано		Знешкоджено (знищено)		Видалено (захоронено)	
		тис. т	у % до обсягу утворених відходів	тис. т	у % до обсягу утворених відходів	тис. т	у % до обсягу утворених відходів
Україна							
АР Крим							
Вінницька							
Волинська							
Дніпропетровська							
Донецька							
Житомирська							
Закарпатська							
Запорізька							
Івано-Франківська							
Київська							
Кіровоградська							
Луганська							
Львівська							
Миколаївська							
Одеська							
Полтавська							
Рівненська							
Сумська							
Тернопільська							
Харківська							
Херсонська							
Хмельницька							
Черкаська							
Чернівецька							
Чернігівська							
м.Київ							
м.Севастополь							

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Семінарське заняття 1. Предмет, метод і завдання дисципліни "Регіональна економіка"

1. Визначення предмету курсу «Регіональна економіка».
2. Місце курсу в системі наукових дисциплін.
3. Методи і методологічні основи курсу.
4. Завдання курсу "Регіональна економіка".
5. Проблеми розміщення продуктивних сил України.

Семінарське заняття 2. Закономірності, принципи і фактори розміщення продуктивних сил та формування економічних регіонів

1. Поняття закону та закономірності.
2. Основні закономірності розміщення продуктивних сил.
3. Найважливіші принципи розміщення продуктивних сил.
4. Визначальна роль економічних і соціальних факторів у розміщенні виробництва.

Семінарське заняття 3. Економічне районування та територіальна організація господарства

1. Економічне районування як науковий метод територіальної організації народного господарства.
2. Основні районоутворювальні фактори.
3. Принципи економічного районування.
4. Типи економічних районів.
5. Економічне районування України.

Семінарське заняття 4. Регіони у системі територіального поділу праці

1. Територіальний поділ праці - основа формування економічних районів.
2. Спеціалізація економічних районів та методики її оцінки.

Семінарське заняття 5. Сутність, мета і завдання, механізм реалізації регіональної економічної політики

1. Сутність державної регіональної політики.
2. Об'єкти і суб'єкти регіональної політики.
3. Основні цілі державної економічної політики.
4. Поняття і сутність механізму реалізації державної регіональної економічної політики.
5. Основні важелі та ключові елементи механізму реалізації регіональної економічної політики.

Семінарське заняття 6. Господарський комплекс України, його структура і трансформація в ринкових умовах

1. Економіка України як єдиний народногосподарський комплекс.
2. Структура економіки. її сутність і поняття.
3. Регіональні особливості галузевої структури економіки.
4. Реструктуризація регіональної економіки в умовах ринку.

Семінарське заняття 7. Міжгалузеві господарські комплекси та регіональні особливості їх розвитку і розміщення

1. Міжгалузеві комплекси, їх сутність, структура та значення.
2. Процеси інтеграції та підвищення ролі регіонів.
3. Динаміка та ефективність структурної трансформації економіки.

Семінарське заняття 8. Економіка України як єдність регіональних соціально-економічних систем

1. Сутність поняття «регіон».
2. Основні передумови регіонального економічного розвитку.
3. Економічна система регіону як ланка єдиного господарського комплексу.

Семінарське заняття 9. Економіка регіонів України, її стан та перспективи розвитку

1. Сучасний стан розвитку економічних районів України (Східного, Донецького, Придніпровського, Центрального Причорноморського, Подільського, Карпатського, Поліського).
2. Екологічні проблеми розвитку економічних районів (Східного, Донецького, Придніпровського, Центрального, Причорноморського, Подільського, Карпатського, Поліського).

Семінарське заняття 10. Міжнародні економічні зв'язки України та її інтеграція в європейські та інші світові структури.

1. Сутність міжнародного поділу праці. Соціально-економічна типологія країн.
2. Економічна інтеграція. Економічні союзи.
3. Форми зовнішньоекономічної діяльності.

Семінарське заняття 11. Сталий розвиток продуктивних сил

1. Поняття сталого розвитку.
2. Сталий економічний розвиток.
3. Концепція сталого розвитку України.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ЕКОЛОГІЯ

Семінарське заняття 1. Наукові засади раціонального природокористування

1. Еволюція економічних принципів природокористування.
2. Еколого-економічні засади раціонального природокористування.
3. Перспективні напрями раціонального природокористування.

Семінарське заняття 2. Економічний механізм природокористування та охорони навколишнього середовища.

1. Економічний механізм управління природоохоронною діяльністю.
2. Економічний механізм охорони природного навколишнього середовища.
3. Екологічна оцінка господарської діяльності як інструмент екополітики.

Семінарське заняття 3. Економічна і соціальна ефективність природоохоронної діяльності

1. Державна програма охорони навколишнього природного середовища.
2. Стратегічні напрями розвитку галузей народного господарства та забезпечення охорони природно-ресурсного потенціалу.
3. Ефективність заходів з охорони навколишнього природного середовища.
4. Збалансоване використання і відновлення природних ресурсів.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

ТЕМИ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПАНУВАННЯ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Тема 2. Закономірності, принципи і фактори розміщення продуктивних сил та формування економічних регіонів

1. Визначальна роль економічних і соціальних факторів у розміщенні виробництва [22, с. 21–25; 24, с. 46–53].

2. Природно-географічні фактори [24, с. 46–48].

3. Демографічні фактори [24, с. 48–49].

4. Техніко-економічні фактори [24, с. 49].

5. Транспортний фактор [24, с. 49–50].

6. Соціально-економічні фактори [24, с. 50–51].

7. Екологічний фактор [24, с. 51–52].

Тема 3. Економічне районування і територіальна організація господарства

1. Економічне районування України, історія розвитку і сучасні погляди [24, с. 62–66, 74–77].

Тема 5. Сутність, мета і завдання, механізм реалізації регіональної економічної політики

1. Наукове обґрунтування регіонального розміщення продуктивних сил [2–5, 14, с. 129–157].

Тема 6. Механізм реалізації регіональної економічної політики

1. Міжрегіональне і прикордонне співробітництво - інструменти реалізації регіональної економічної політики [3, 24, с. 146–151].

2. Основні засади управління державним і комунальним секторами регіональної економіки [24, с. 151–156].

Тема 7. Господарський комплекс України, його структура і трансформація в ринкових умовах

1. Регіональні особливості галузевої структури економіки [24, с. 166–173].

2. Реструктуризація регіональної економіки в умовах ринку [24, с. 173–181].

Тема 8. Природний та ресурсно-трудовий потенціал економіки України

1. Кількісна і якісна економічна оцінка природних ресурсів та природних умов [27, с. 90–99].

2. Характеристика природно-ресурсного потенціалу економічних районів [27, с. 99–123].

3. Населення і трудовий потенціал України [14, с. 210–221, 22, с. 67–87].

Тема 9. Міжгалузеві господарські комплекси та регіональні особливості їх розвитку і розміщення.

1. Міжгалузеві комплекси, їх сутність, структура та значення [24, с. 265-271, 22, с. 112-300, с. 303-308].
2. Процеси інтеграції та підвищення ролі регіонів [24, с. 271-275].
3. Динаміка та ефективність структурної трансформації економіки [24, с. 275-283].

Тема 10. Економіка України як єдність регіональних соціально-економічних систем

1. Економічна система регіону як ланка єдиного господарського комплексу [24, с. 294-280].

Тема 11. Економіка регіонів України, стан та перспективи їх розвитку.

1. Сучасний стан розвитку та екологічні проблеми економічних районів України: Східного, Донецького, Придніпровського, Центрального, Причорноморського, Подільського, Карпатського, Поліського [22, с. 308-325; 24, с. 313-469].

Тема 12. Міжнародні економічні зв'язки України та її інтеграція в європейські та інші світові структури

1. Економічна інтеграція. Економічні союзи [14, с. 336-384; 29, с. 272-276].

Тема 13. Сталий розвиток продуктивних сил України

1. Концепція та програма сталого розвитку України [1].

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ЕКОЛОГІЯ

Тема 1. Наукові засади раціонального природокористування

1. Перспективні напрями раціонального природокористування. Напрямки екологічної політики [22, с. 353-363; 14, с. 431-436; 24, с. 479-488].

Тема 2. Екологічний моніторинг і система екологічної інформації

1. Стан навколишнього природного середовища в Україні. Сучасний стан водних, земельних ресурсів, атмосферного повітря [24, с. 488-497].

Тема 3. Економічний механізм природокористування та охорони навколишнього середовища

1. Екологічна оцінка господарської діяльності як інструмент екополітики. Системи екологічної оцінки та їх принципи [24, с. 528-534].

Тема 4. Економічна і соціальна ефективність природоохоронної діяль-

ності

1. Збалансоване використання і відновлення природних ресурсів: земельних, водних, мінеральних, атмосферного повітря, ресурсів флори і фауни [24, с. 551–557].

Тема 5. Світовий досвід і міжнародне співробітництво у сфері охорони навколишнього середовища

1. Особливості регулювання і планування природоохоронної діяльності в зарубіжних країнах [22, с. 377–379].

2. Досвід зарубіжних країн у сфері охорони довкілля [24, с. 519–524].

3. Міжнародне співробітництво, його необхідність, напрямки, документальне оформлення. Участь України у міжнародному екологічному співробітництві [14, с. 453–456].

ІНДИВІДУАЛЬНІ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНІ ЗАВДАННЯ

Індивідуальне навчально-дослідне завдання (ІНДЗ) є видом позааудиторної індивідуальної роботи студента навчального, навчально-дослідного чи проектно-конструкторського характеру, яке використовується в процесі вивчення програмного матеріалу навчального курсу і завершується складанням підсумкового екзамену чи заліку.

Мета ІНДЗ. Самостійне вивчення частини програмного матеріалу, систематизація, поглиблення, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань студента з навчального курсу та розвиток навичок самостійної роботи.

Зміст ІНДЗ. ІНДЗ — це завершена теоретична або практична робота в межах навчальної програми курсу, яка виконується на основі знань, умінь і навичок, отриманих у процесі лекційних, семінарських, практичних та лабораторних занять, охоплює декілька тем або зміст навчального курсу в цілому.

Структура ІНДЗ:

– *вступ* – зазначається тема, мета, завдання роботи й основні її положення;

– *теоретичне обґрунтування* – виклад базових теоретичних положень, законів, принципів, алгоритмів тощо, на основі яких виконується завдання;

– *методи* (при виконанні практичних, розрахункових, моделювальних робіт) – вказуються і коротко характеризуються методи роботи;

– *основні результати роботи і їх обговорення* – подаються статистичні або якісні результати роботи, схеми, малюнки, моделі, описи, систематизована реферативна інформація та її аналіз тощо;

– *висновки*;

– *список використаної літератури*.

Список використаної літератури слід формувати тільки з тих книг, брошур, статей, законів тощо, на які є посилання в тексті роботи. Необхідно точно вказати прізвище автора, ініціали, назву книги або статті, видавництво, рік видання, сторінки на яких розміщена стаття, або кількість сторінок у книзі відповідно до загальноприйнятих вимог.

ІНДЗ повинне бути надруковане (або написане) розбірливо, без повторень і скорочень. Помилки й описки не допускаються. Текст ІНДЗ необхідно розміщувати з однієї сторони аркуша формату А 4 (14 шрифт, інтервал 1,5), залишаючи такі береги: верхній і нижній – 2 см, лівий – 3 см, правий – 1,5 см. Сторінки повинні бути пронумеровані. Обсяг ІНДЗ – 15 – 20 сторінок друкованого тексту або 20–25 сторінок рукописного тексту. Першою сторінкою ІНДЗ є титульний аркуш, після нього наводиться зміст ІНДЗ.

Суть ІНДЗ студент доповідає на семінарі. Він готує тези доповіді і протягом 5-7 хв. коротко викладає основні положення своєї роботи й відповідає на запитання.

Тематика ІНДЗ:

1. Продуктивні сили і сучасний стан економіки АР Крим.
2. Продуктивні сили і сучасний стан економіки Вінницької області.
3. Продуктивні сили і сучасний стан економіки Волинської області.
4. Продуктивні сили і сучасний стан економіки Дніпропетровської області.
5. Продуктивні сили і сучасний стан економіки Донецької області.
6. Продуктивні сили і сучасний стан економіки Житомирської області.
7. Продуктивні сили і сучасний стан економіки Закарпатської області.
8. Продуктивні сили і сучасний стан економіки Запорізької області.
9. Продуктивні сили і сучасний стан економіки Івано-Франківської області.
10. Продуктивні сили і сучасний стан економіки Київської області.
11. Продуктивні сили і сучасний стан економіки Кіровоградської області.
12. Продуктивні сили і сучасний стан економіки Луганської області.
13. Продуктивні сили і сучасний стан економіки Львівської області.
14. Продуктивні сили і сучасний стан економіки Миколаївської області.
15. Продуктивні сили і сучасний стан економіки Одеської області.
16. Продуктивні сили і сучасний стан економіки Полтавської області.
17. Продуктивні сили і сучасний стан економіки Рівненської області.
18. Продуктивні сили і сучасний стан економіки Сумської області.
19. Продуктивні сили і сучасний стан економіки Тернопільської області.
20. Продуктивні сили і сучасний стан економіки Харківської області.
21. Продуктивні сили і сучасний стан економіки Херсонської області.
22. Продуктивні сили і сучасний стан економіки Хмельницької області.
23. Продуктивні сили і сучасний стан економіки Черкаської області.
24. Продуктивні сили і сучасний стан економіки Чернівецької області.
25. Продуктивні сили і сучасний стан економіки Чернігівської області.

Вимоги до змісту ІНДЗ

На основі даних статистичних довідників, літературних джерел, лекційного матеріалу кожен студент готує індивідуальну роботу на тему: „Продуктивні сили і сучасний стан економіки області” і оформлює її в вигляді реферату. Загальний обсяг роботи не повинен перевищувати 20 сторінок друкованого тексту.

У вступі вказується мета й завдання роботи і її основні положення.

У першому розділі вказується місце області в розміщенні продуктивних сил країни, її особливості в регіональному поділі праці.

У другому розділі слід навести характеристику рельєфу, кліматичних умов, ґрунтів, наявність і розміщення корисних копалин в області.

У третьому розділі наводяться дані про чисельність населення, в тому числі міського і сільського, середню його густоту, вказується кількість міст, національний склад, вікова структура населення, тенденції демографічних змін.

У четвертому розділі розглядається промисловий комплекс, виділяються провідні галузі промисловості, які визначають спеціалізацію області. Тут повинні знайти відображення питання розвитку паливно-енергетичного, машинобудівного, хіміко-лісового, будівельного та рекреаційного комплексів, а також чорної і кольорової, легкої та харчової промисловості, транспорту.

У п'ятому розділі висвітлюється рівень розвитку агропромислового комплексу: земельний фонд, капіталовкладення, технічна забезпеченість, виробництво валової продукції, розвиток основних підкомплексів.

У шостому розділі дається характеристика екологічної ситуації в області: вказуються основні проблеми, причини виникнення та можливі шляхи їх подолання.

У висновках стисло викладаються всі розділи реферату з виділенням найбільш важливих питань.

Орієнтовний план та структура ІНДЗ

Розділ	Обсяг
Вступ	1 стор.
Розділ I. Місце області в економіці України	1 стор.
Розділ II. Економічна оцінка природно-ресурсного і виробничого потенціалу	2-3 стор.
2.1. Рельєф	
2.2. Клімат	
2.3. Природно-економічний потенціал (наявність покладів руд, родовищ різних видів сировини; ґрунти, водні і лісові ресурси, рекреаційні ресурси)	
Розділ III. Населення і трудові ресурси	1-2 стор.
Розділ IV. Промисловий і агропромисловий комплекси області	1 стор.
4.1. Промисловість (гірничодобувна, залізорудна, кам'яновугільна, паливно-енергетична, металургійна, машинобудівний комплекс, хімічна, деревообробна промисловість, будівельна індустрія)	4-5 стор.
4.2. Агропромисловий комплекс	3-4 стор.
4.2.1. Рослинництво	
4.2.2. Тваринництво	
4.2.3. Харчова промисловість	
4.3. Транспортний комплекс	1 стор.
4.4. Невиробнича сфера	1 стор.
Розділ V. Екологічна ситуація в області	2-3 стор.
Висновки	2 стор.
Список використаної літератури	

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

1. Предмет курсу «Регіональна економіка».
2. Місце курсу в системі наукових дисциплін.
3. Методи і методологічні основи курсу "Регіональна економіка".
4. Завдання курсу "Регіональна економіка".
5. Проблеми і завдання розміщення продуктивних сил України.
6. Поняття закону та закономірності.
7. Основні закономірності розміщення продуктивних сил.
8. Найважливіші принципи розміщення продуктивних сил.
9. Фактори розміщення продуктивних сил.
10. Економічне районування як науковий метод територіальної організації народного господарства.
11. Основні районоутворювальні фактори.
12. Принципи економічного районування.
13. Типи економічних районів.
14. Економічне районування України.
15. Територіальна структура виробничо-територіального комплексу економічного району.
16. Територіальний поділ праці - основа формування економічних районів.
17. Спеціалізація економічних районів та методики її оцінки.
18. Сутність державної регіональної політики.
19. Об'єкти і суб'єкти регіональної політики.
20. Основні цілі державної економічної політики.
21. Завдання державної регіональної економічної політики.
22. Поняття й основні складові механізму реалізації державної регіональної економічної політики.
23. Механізм як інструмент реалізації державної регіональної економічної політики.
24. Цільова організаційно-правова база реалізації регіональної економічної політики.
25. Основні важелі та ключові елементи механізму реалізації регіональної економічної політики.
26. Спеціальні (вільні) економічні зони - один із засобів реалізації регіональної економічної політики.
27. Міжрегіональне і прикордонне співробітництво - інструменти реалізації регіональної економічної політики.
28. Основні засади управління державним та комунальним сектором регіональної економіки.
29. Економіка України як єдиний народногосподарський комплекс.

30. Структура, економіки. її сутність і поняття.
31. Регіональні особливості галузевої структури економіки.
32. Реструктуризація регіональної економіки в умовах ринку.
33. Природно-ресурсний потенціал та його структура.
34. Кількісна і якісна економічна оцінка природних ресурсів та природних умов.
35. Характеристика земельних ресурсів України.
36. Характеристика водних ресурсів України.
37. Характеристика лісових ресурсів України.
38. Характеристика мінеральних ресурсів України.
39. Характеристика рекреаційних ресурсів України.
40. Природно-ресурсний потенціал економічних районів.
41. Балансові, промислові, геологічні та прогнозні запаси сировини і палива (корисних копалин).
42. Економічна оцінка природних ресурсів.
43. Ресурсозбереження і його значення для розвитку народного господарства країни.
44. Необхідність і основні напрямки охорони земельних ресурсів.
45. Необхідність і основні напрямки охорони мінеральних ресурсів.
46. Необхідність і основні напрямки охорони лісових ресурсів
47. Роль населення у розвитку народного господарства України.
48. Демографічна ситуація в Україні.
49. Міграція населення та її види.
50. Особливості міського і сільського розселення.
51. Державна політика зайнятості працездатного населення.
52. Міжгалузеві комплекси, їх сутність, структура та значення.
53. Процеси інтеграції та підвищення ролі регіонів.
54. Сутність поняття «регіон».
55. Основні передумови регіонального економічного розвитку.
56. Економічна система регіону як ланка єдиного господарського комплексу.
57. Сутність міжнародного поділу праці.
58. Соціально-економічна типологія країн.
59. Економічна інтеграція, її сутність і значення.
60. Економічні союзи.
61. Форми зовнішньоекономічної діяльності.
62. Зовнішньоекономічні зв'язки України.
63. Стан та перспективи розвитку економіки Донецького регіону.
64. Стан та перспективи розвитку економіки Придніпровського регіону.
65. Стан та перспективи розвитку економіки Східного регіону.
66. Стан та перспективи розвитку економіки Центрального регіону.
67. Стан та перспективи розвитку економіки Поліського регіону.

68. Стан та перспективи розвитку економіки Подільського регіону.
69. Стан та перспективи розвитку економіки Карпатського регіону.
70. Стан та перспективи розвитку економіки Причорноморського регіону.
71. Поняття сталого розвитку.
72. Сталий економічний розвиток.
73. Концепція сталого розвитку України.
74. Еволюція економічних принципів природокористування.
75. Еколого-економічні засади раціонального природо-користування.
76. Перспективні напрями раціонального природокористування.
77. Сутність екологічного моніторингу.
78. Стан навколишнього природного середовища в Україні.
79. Організація служб охорони навколишнього природного середовища і система екологічної інформації.
80. Економічний механізм управління природоохоронною діяльністю.
81. Економічний механізм охорони природного навколишнього середовища.
82. Екологічна оцінка господарської діяльності як інструмент екополітики.
83. Державна програма охорони навколишнього природного середовища.
84. Стратегічні напрями розвитку галузей народного господарства та забезпечення охорони природно-ресурсного потенціалу.
85. Особливості оцінки ефективності заходів з охорони навколишнього природного середовища.
86. Показники економічної ефективності природоохоронних заходів.
87. Збалансоване використання і відновлення природних ресурсів.
88. Особливості регулювання і планування природоохоронної діяльності в зарубіжних країнах.
89. Досвід зарубіжних країн у сфері охорони навколишнього середовища.
90. Міжнародне співробітництво в галузі охорони природи.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України № 1268-XII (1268-12) від 26.06. 1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http// www.zakon.rada.gov.ua](http://www.zakon.rada.gov.ua).
2. Про стимулювання розвитку регіонів: Закон України № 2850 – IV від 08.09.2005 р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http //www.zakon.rada.gov.ua>.
3. Державна програма розвитку транскордонного співробітництва на 2007-2010 рр. // [Електронний ресурс].]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
4. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 р.: затв. Постановою КМУ № 1001 від 21 липня 2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http// www.zakon.rada.gov.ua>.
5. Порядок здійснення моніторингу показників розвитку регіонів, районів, міст республіканського в Автономній Республіці Крим і обласного значення для визнання територій депресивними: затв. Постановою КМУ № 860 від 26.06.2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http//www.zakon.rada.gov.ua](http://www.zakon.rada.gov.ua).
6. Географічна енциклопедія України. – К.: Українська енциклопедія. Т. 1. – 1989; Т. 2 – 1990; Т. 3 – 1993.
7. Голиков А.П. Размещение производственных сил и регионалистика: учеб. пособие/А.П. Голиков, А.Г Дейнека, Н.А. Казакова. – Х.: Олант, 2002. – 320с.
8. Горелов А.А. Экология: учеб. пособие для вузов/ А.А.Горелов. – М.: Юрайт, 2001. – 312 с.
9. Дейнека О.Г. Розміщення продуктивних сил України (курс лекцій): навч. посібник /О. Г. Дейнека.–Харків: Олант, 2001. – 120с.
10. Джигирей В.С. Основи екології та охорона навколишнього природного середовища (Екологія та охорона природи) :навч.посібник / В.С. Джигирей, В.М.Сторожук, Р.А.Яцюк.–Львів : Афіша, 2004. – 272 с.
11. Дьомін В.О. Вступ до екологічної політики / В.О. Дьомін. – К.: Тан-дем, 2000. – 194 с.
12. Екологічний менеджмент: навч. посібник / за ред. В.Ф. Семенова, О.Л. Михайлик. – К.: Центр навч. л-ри, 2004. – 516 с.
13. Жук М.В. Розміщення продуктивних сил і економіка регіонів України: підручник / М.В. Жук, В.П. Круль. – К.:Знання, 2006. – 294 с.
14. Заблоцький Б.Ф. Регіональна економіка: навч. посібник / Б.Ф.Заблоцький. – Львів: Новий світ, 2000, 2007. – 548 с.
15. Закопальський А.К. Основи екології: підручник / А.К. Закопальський, А.І. Салюк; за ред. К.М. Ситника. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: Вища шк., 2004. – 382 с.

16. Запоточний І.В. Державне регулювання регіональної економіки: навч. посібник / І.П. Запоточний, В.І. Захаренко. – Х.: Одіссей, 2003. – 592с.
17. Заставний Ф.Д. Географія України / Ф.Д. Заставний. – Львів: Світ, 2006. – 360 с.
18. Іщук С.І. Розміщення продуктивних сил і територіальна організація виробництва: навч. посібник / С. І. Іщук. – К.: ПАЛИВАДА А.В, 2002. – 260 с.
19. Коваль Я.В. Регіональна економіка: навч. посібник / Я.В. Коваль, І.Я. Антонечко. – К.: Професіонал, 2005. – 272 с.
20. Корсак К.В. Основи екології : навч. посібник. / К.В. Корсак, О.В. Плaxотнік – К.: МАУП, 2000. – 240 с.
21. Кучерявий В.П. Екологія/ В.П. Кучерявий. – Львів: Світ, 2000. – 500 с.
22. Лишиленко В.І. Регіональна економіка: підручник / В.І. Лишиленко – К.: Центр навч. літ-ри, 2009. – 384 с.
23. Лукьянихин В.А., Петрушенко Н.Н. Экологический менеджмент: принципы и методы: монография / под ред. В.А. Лукьянихина. – Сумы : Университет. книга, 2006. – 408 с.
24. Манів З.О. Регіональна економіка : навч. посібник. – Львів: «Магнолія 2006», 2007. – 562 с.
25. Мельник Л.Г. Екологічна економіка: підручник /Л.Г.Мельник. – Суми : Університет. книга, 2002. – 346 с
26. Дорогунцов С.І. Розміщення продуктивних сил України/ С.І. Дорогунцов, Ю.І. Пітюренко, Я.Б. Олійник та ін. - К.: КНЕУ, 2000. – 363 с.
27. Качан Є.П. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: навч. посібник / Є.П. Качан, Т.Є. Царик, Д.В. Ткач та ін; за ред. Є.П. Качана. – К.:Юр. книга, 2005. – 704 с.
28. Розміщення продуктивних сил: підручник / за ред. Є.П.Качана. – К.: Юр. книга, 1998. – 552с.
29. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: підручник / за ред. В.В. Ковалевського, О.М. Михайлик, В.Ф. Семенова. – 8-ме вид., стер. – К.: Знання, 2006. – 350 с.
30. Сабадаш В.І. Розміщення продуктивних сил: конспект лекцій / В.І. Сабадаш. – Львів: УДЛТУ, 2003. – 196с.
31. Стеченко Д.М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика: навч. посібник /Д.М.Стеченко – К.: Вікар, 2002. – 374 с.
32. Сільське господарство України за 2008 рік: статист. щорічник / Держкомстат України; під заг. кер. Ю.М.Остапчука. – К., 2009. – 346 с.
33. Статистичний щорічник України за 2008 рік. – К.: Консультант, 2009. – 479 с.
34. Стеченко Д.М. Управління регіональним розвитком: навч. посібник / Д.М. Стеченко. – К.: Вища шк., 2000. – 223 с.
35. Чернюк Л.Г. Розміщення продуктивних сил України: навч. посібник /Л.Г.Чернюк. – К.: Вища шк., 2000. – 223 с.

ЗМІСТ

Вступ	3
Програма дисципліни	4
Зміст дисципліни за модулями і темами	6
Практичні заняття	10
<u>Змістовий модуль 1. Регіональна економіка</u>	
Практичне заняття 1. Сучасний стан розвитку економіки регіонів України	10
Практичне заняття 2. Природно-ресурсний потенціал України	14
Практичне заняття 3. Оцінка розміщення населення і трудових ресурсів України	21
Практичне заняття 4. Зовнішньоекономічні зв'язки України	30
<u>Змістовий модуль 2. Екологія</u>	
Практичне заняття 5. Вивчення стану навколишнього природного середовища в Україні.	37
Семінарські заняття	46
Завдання для самостійної роботи	49
Індивідуальні навчально-дослідні завдання	52
Перелік питань для підсумкового контролю знань	55
Рекомендована література	58

Навчальне видання

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до практичних занять і самостійної роботи з курсу «Регіональна економіка» для студентів напрямів підготовки: 6.030508 «Фінанси і кредит», 6.030510 «Товарознавство і торговельне підприємництво»

Укладач: УЛЬЯНЧЕНКО Наталія Володимирівна

Відповідальний за випуск проф. *Мищенко В.А.*
Роботу до видання рекомендував: проф. *Погорелов М.І.*
В авторській редакції

План 2014 р., поз. 182

Підп. до друку р. Формат 60х84. 1/16. Папір офсетний.
Гарнітура Таймс. Ум. друк арк. 4,3. Наклад 100 прим.
Зам. № Ціна договірна

Видавничий центр НТУ «ХПІ». 61002, Харків, вул. Фрунзе, 21.

Виготовлювач – дільниця оперативного друку